

د افغانستان او پښتو تاريخ ته لنډه كتنه: د پښتو شاعرانو، نوميالي څيري، دهغوي ژوند، لاسته راوړنو، او كارنا مو په اړه لنډ معلومات

بسم الله الرحمن الرحيم

د افغانستان او پښتو تاريخ ته لنډه كتنه

ای وخته بیرته راشه یو افغان وزیر وده.....
نوبیا یو احمد خان یا میرویس خان وزیر وده
نویا خوشحال خان یا پاچا خان وزیر وده
نویا محمد هوتک یا سید اسحاق خان وزیر وده

Ketabton.com

ليکوال او راتولونکي : محمد الياس حميم

دهيواد ستر او نوميالي شخصيت احمد شاه بابا
فرهنگي، ټولنيز ژوند، او لاسته راوړني

احمد خان د زمان خان زوی او د دولت خان سدوزايي لمسی په (1722) زکال چې د (1101) هجري لمريز سره برابر دی په هرات کې زيږيدلی دی. په پنځه ويشت کلنۍ کې دشيرسرخ زيارت په جرگه کې واک ته ورسيد. د غنمو وړی دکابلي صابر شاه له خوا چې يو دينداره شخص و دنوموړی په پټکۍ کې دشاهی سنبول په عنوان وټومبل شو. په دی توگه احمد شاه بابا واک ته ورسيد. نوموړي له ټاکل کيدو څخه وروسته لاندې ټکي دموخو په توگه په پام درلودل:

- (1) د مرکزي قدرت بيا جوړول او يو والی.
- (2) دافغانستان دطبیعی پولو امن، چې له اموسيند څخه يې دسند او هند تر سينده پوری اوږدوالی درلود. احمد شاه بابا په ځينو کارونو لاس پوری کړ. هیواد ته يې له سياسی او اقتصادي اړخه يووالی وروبانه. دقبایلو ترمنځ اختلافونه يې له منځه یوړل. خلک يې وهڅول چې دهیواد په گټو او تاوانونو کې سره شریک شي.
- چارواکو ته دمشهوری ورکولو لپاره يې دمشرانو دتلیاتی جرگې بنسټ کینود. ددې پروگرامونودپلی کولو اوموخوته درسيدلو په موخه يې، دمذهبي ډلو ملاتړ په پام کې ونیوه. دخپل ټولنيزدريځ دټينگښت لپاره يې دخيښی داریکو په ټينگښت لاس پوري کړ.
- احمدشاه بابا دښه استعداد په درلودلو سره په ټولو برخو کې زیاروايست او ددولت دچارودپرمخ بيولو په لاره کې ډیری ستونزی وگالې.

داحمد شاه بابا کارنامي

احمدشاه بابا دمعاصر افغانستان دبنسټ ايښودونکی په توگه ددې خاوری په جوړښت او دقومونو ترمنځ ديووالي په رامنځته کولو کې بريالي شو. له همدی امله دخانگري ځای درلودونه برخمن و.

نوموړی هغه پاچا وه چې تاج يې پرسر نه ايښوده، تشریفات يې نه خوښيدل پټکۍ يې تاره او دځمکي پر مخ کښيناسته. هغه له خلکو سره نيغه اړيکه درلوده. دسوله ييزه شخصيت په توگه يې دخلکو په شخړو کې پریکړې کولې. په ورين تندي يې کړکيچونه يې په سوله ييزډول حلول. احمدشاه بابا په سياست کې دنرمښت پلوی و او تل به يې دوستی له لاری چلند کاوه سره له دی چې دخاوري دپراخوالی هوډ يې درلود، له وينو تويولو نه يې ډډه کوله. دده دښو او نیکو اخلاقو له امله ورته بابا لقب ورکړل شوی دی.

د احمد شاه بابا پوځي سوقيات

احمد شاه بابا کله چې واک ته ورسيد، له هغه څخه وړاندې افغانستان د پردیو قواو په وسیله تجزیه او نیول شوی و. ځکه نو احمدشاه بابا د پخوانیو له لاسه تللو سیمو د لاسته راوړلو او د طبیعي سرحدونو د ټاکلو لپاره یو لړ سفرونه او پوځي سوقيات پیل کړل چې هر یو یې جلا جلا ارزښت لري چې دهغو له جملې څخه اووم سفر د پانیپت جگړه ذکر کوو.

اووم سفر د پانیپت جگړه (1760_1761) زیږدیز

په ختیځ کې احمدشاه بابا دا سفر د دیراهمیت وردی، ځکه په (1758) م کال کې په هند کې مهمې پېښې رامنځ ته شوی. لومړی د پنجاب سیکانو پاڅون وکړ، ورپسې مرهټیانو دهند مرکزي اوشمالی برخو ته داخل شول او دریم ته چې اسلامي حکمت چې مسلمانانو جوړ کړی و، له منځه لاړ. په هغه وخت کې چې احمدشاه بابا د نصیر خان بلوچ په ټکولومصروف و، د مرهټیانو مشر (سندیا) مرکزي هند ته ورسید. راجپوتانو او جټانو سره یې اتحاد وکړ او سندیا د پنجاب لوري ته حرکت وکړ. ادینه بیګ هم ورسره یوځای شو او پنجاب یې ونیو. شهزاده تیمور او سردار جهان خان پېښور ته شاتګ وکړ.

کله چې احمدشاه بابا له بلوچستان څخه ډاډمن شو د دیرش زره پوځیانو سره د بولان درې له لاری سند ته ورسید او له شهزاد تیمور او جهان خان سره یو ځای شو، د پنجاب لوري ته یې حرکت وکړ. سندیا او غازی الدین چې څنګه د احمدشاه بابا له حرکت څخه خبر شول، له نجیب الدوله سره یې سوله وکړه او د ډهلی لوري ته روان شول، په ډهلی کې یې دویم عالمگیر وواژه او کړوسی یې پاچا کړ، په دغه وخت کې احمدشاه بابا له دری قواو سره مخامخ شو، لومړنۍ د سندیا قوا، ډهلی له لاری په اوږدو کې، دویمې قوې په (هولګر) پوری اړه درلوده چمتا په کین لوري کې ځای پر ځای وه او دریمه قوه د (جنگورا) او غازی الدین وه.

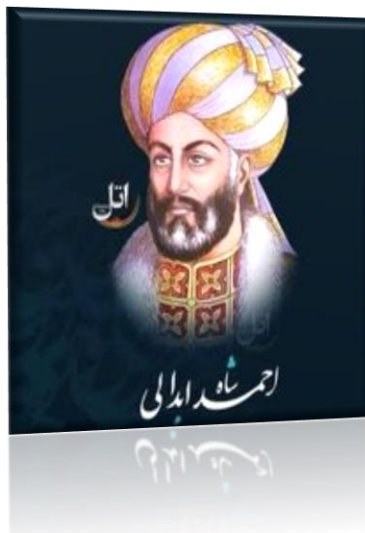
څنګه چې جگړه پیل شوه، درې ګونه قوا وې د احمدشاهي د ځواک پر وړاندې ماتې وخوړه، کله چې غازی الدین او جنگورا د سندیا له ماتې خبر شول، ډهلی یې پرېښود او وتښتېدل. د مرهټیانو مشر (بالاباجي) د مرهټه وټولو مشرانو ته خبر ورکړ، چې نوی لښکر ترتیب کړي او راجپوتانو به مرهټه و سره اتحاد وکړي چې شمیر یې دوولکو ته رسیده. په داسې حال کې چې د احمدشاه بابا د پوځیانو شمیر شپيته زره و، د پانی پټ په ډګر کې ډیره لویه جگړه ونښته افغانان فاتح او مخالفو ماتې وخوړه، احمدشاه بابا ډهلی ته داخل شو. ډهلی تخت یې

شهزاده علي گوهر، سياسي او اداري چاري يې شجاع الدوله او پوځي چاري يې نجيب الدوله ته وسپارلي او پخپله کندهار ته راستون شو.

د احمد شاه بابا فرهنگي او ټولنيزې كړنې

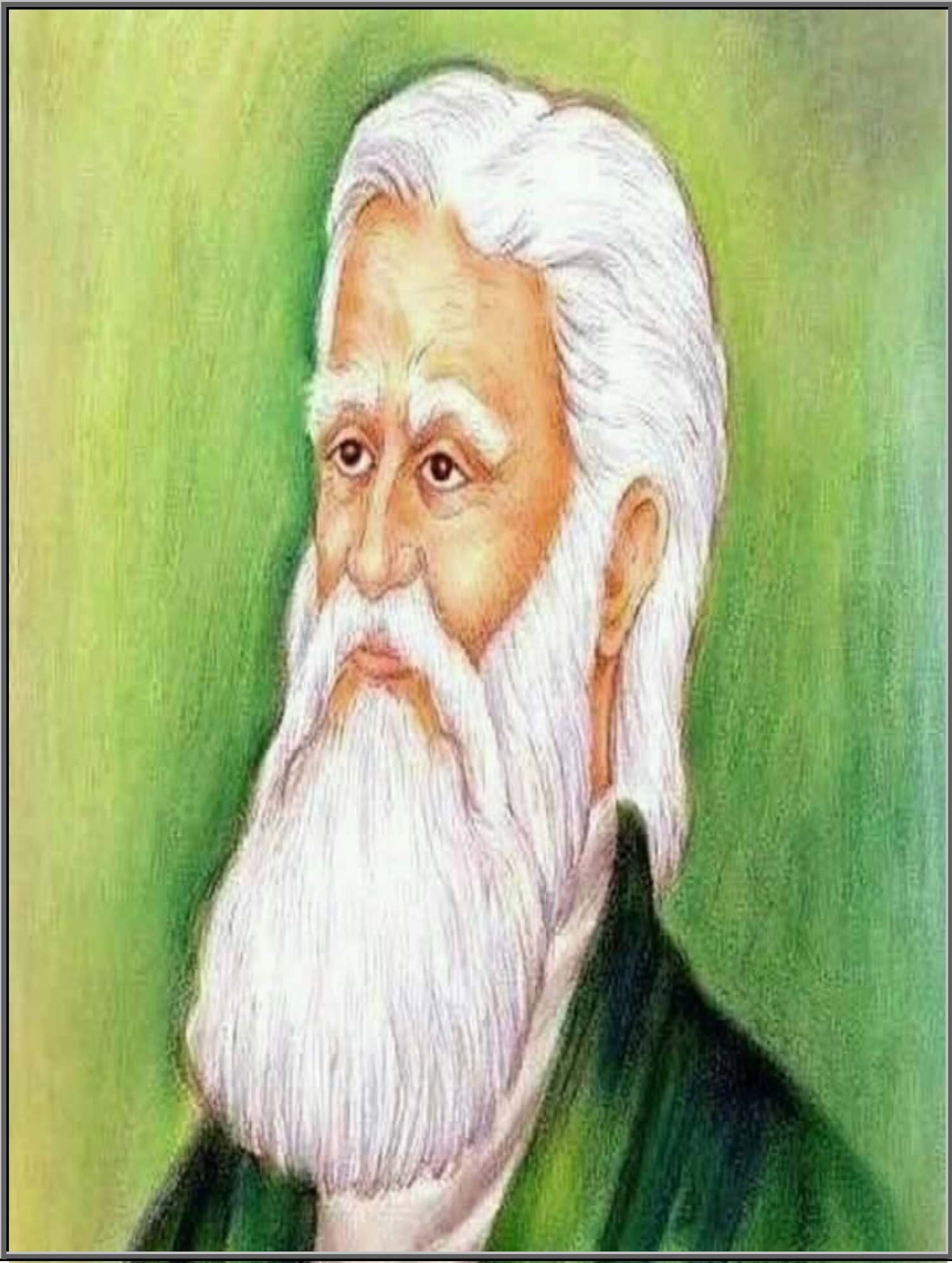
د دغې عاليقدر پښتون امپراطور په وخت كې ادب او فرهنگ ته هم كار شوى ؤ، په خپله احمد شاه بابا په معنوي لحاظ هم يوه وتلې څېره وه او دده د اشعارو ديوان دده پر معنوي څېره ستر شاهد دى، د تصوف او عرفان سره علاقمند ؤ، خو په شعر كې يې حماسې هم ځاى لره، د تاريخي افتخاراتو د ساتنې له پاره يې په (1754م) كال يې په كندهار كې د بيت الاشرف په نوم لومړنى موزيم جوړ كړو، همدارنگه د تاريخ له ثبت سره يې هم علاقه لرله، نو ځكه يې په درباري تشكېلاتو كې د دولتي مؤرخ له پاره يو مقام منځ ته راوړو او په (1757م) كال كې يې د دربار منشي محمود الحسيني په دغه دنده وټاكه او حسيني هم هغه مشهور تاريخ چې تاريخ احمد شاهي په نوم سره يادېږي، په دوه ټوكه كې وليكه او نور ډېر تاليفات دده په دوره كې رامنځ ته شو.

د احمد شاه بابا مړينه

دا چې احمد شاه بابا د هند له سفر څخه راوگرځېد، ډېرو جنگونو او سفرونو ستړى كړى ؤ نو په لاره كې ناروغ شو، كله چې كندهار ته ورسېد، د ناروغۍ له امله ضعيف شوى ؤ او په (1773م) كال كې يې د درملنې په خاطر مشهد ته سفر وكړو، خو كله چې افغانستان ته راستون شو، نو ډېر ضعيف شوى ؤ، په دې وخت كې يې يوه جرگه د رئيسانو او د دولت له مامورينو څخه جوړه كړه چې په نوموړې جرگه كې يې شهزاده تيمور خپل وليعهد وټاكه د جرگې غړو هم د احمد شاه بابا د نظر سره موافقت وښوده، بالاخره د احمد شاه بابا ناروغي سخته شوه او د طوبې د غره په لور ولاړ چې بالاخره هملته احمد شاه بابا د جمعې په شپه د رجب د مياشتې په شلمه د (51) كلنۍ په عمر سترگې له نړۍ پټې كړې او ډېر ژر دهغه د مرگ خبر په ټول افغانستان كې خپور شو، د هغه جسد مبارك يې د طوبې له غره څخه راوړو، د خرقې مباركې تر څنگ يې خاورو ته وسپارلو، چې دده د مزار د گنبدې ډبرليک دادى.

روح يې بناد او جنت الفردوس يې ځاى شه

ستر او نوميالي شخصيت عبدالرحمان بابا

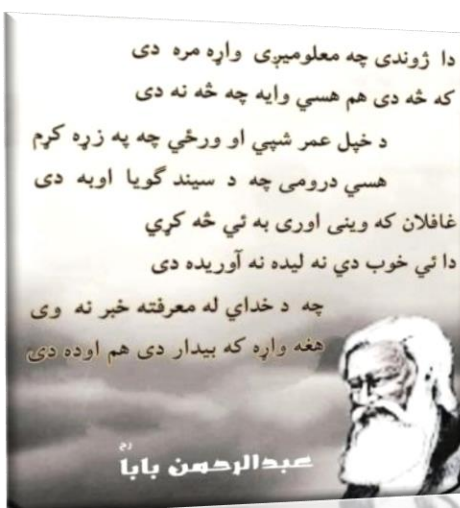
رحمان بابا د پېښور په هزار خانۍ کې د بهادر خان په يوه علم پروره کورنۍ کې نړۍ ته سترگې غړولي دي. رحمان بابا د ژوند او د زيريدو دنيتي په هکله پوهان او محقيقين به يوه نظر نه دی خو مختلفو افکارو سره يعنې د پتي خزاني څخه ددی صوفي شاعر د ژوند زمان زيريدو نيټه د (1042) ه کال بنودلی دی خو ددی نظر سره قلندر مومند هم نظر نه دی او د هغه ژوند (1018) کال بنودلی دی.

په هر حال د رحمان بابا د ژوند زمانه دخوشحال ، ارزاني ، دولت لوانی ، ميرزاخان انصاری سره بنودل شوي دي

او دهغوی هم عصره گڼل شوی دی ځکه ده پخپله په يو بيت کې ددغه شاعرانو ذکر کړی ده لکه چې وايي:

دميرزا د ارزاني دعوه به پرې کا
قدر دان دشاعرانو رحمان راغی
يا په بل بيت کې وايي:

خوشحالان او دولتان مي غلامان دي
زه رحمان په پښتو ژبه عالمگير يم

خو د قلندر صاحب د نظر سره پوهان يو څه اختلاف څرگندوي او داسې وايي چې که رحمان بابا په (1018) کې زيريدلی وی نو بيا يې ولې د

دغو شاعرانو نه علاوه د مصري خان گغياني ، معذ والله خان ، کامکار خټک او ځينی نورو شاعرانو ذکر ندی کړي بل داچې اشرف خان هجري وايي چې رحمان بابا (1100) نه تر (1104) کلونو پوري يو پوخ اوسنجيده شاعر وه لکه چې وايي :

درحمان په ويل ځای د لقب نشته
چې يې ما شعر منظور کړ معتبر دی

درحمان بابا ژوند په اړوند خو د قلندر صاحب نظر دپوهانو لخوا زيات دتاييد وړ ونه گرځيد لو او په اثبات باندې رسيدلي چې د قلندر نه مخکې زيريدلي دی رحمان بابا دشخصيت يه

باب ويلې شو چې دی يو فقير طبع ملنگ او صوفي شاعر وو دارايي يې نه درلوده بلکه يو غريب او دروېش صفته انسان تير شوی دی لکه چې پخپله وايي:

و

څوک راکاندي قسم په کردگار
که درهم لرم په کورکې يا دينار
زه درهم او دينار نه لرم په کور کې
ولې ټول خلک مې بولي دنياردار

او يا لکه چې وايي :
که زردار دزردارانو اشنايان وي
د رحمان داشنايانو تکیه خدای دی

خو دی له یوی خوا غريب وو خو له
بلې خوا هم يو خودداره انسان وه
وايي: هم په دا

چې نه له خايه چيرته خوځم
نه د هيڅ دیوه مخلوق یم منت بار

رحمان بابا په خپل عمر کې خورا ښه اشعار ويلې دي او پښتو ادبيات پری غني کړي دي خو دده داشعارو ځینی موږ ته فقط يو دیوان را پاتې دی اودنورو اشعارو په باب يې احوال نه دی ورکړل شوی لکه څنگه چې دده دزيږيدو په باب اختلاف موجود وو همدا رنگه يې دمړينې په هکله يې هم نارستې ليکنې شوې دي.

دپتي خزانې مولف محمد هوتک ابن داود د رحمان بابا دوفات کال (1118) ښودلي دی خوداسې ويل کيږي چې دا ليکنه به دقيقه نه وی رحمان بابا په خپلو اشعارو کې د شاه عالم يادونه کړی ده چې دا سړی (1119-1124) ژوندي وو لکه چې وايي:

اوس نوبت د شاه علم دی
دورتير شو

خدا زده څه بار ی شي پښه
عا شور راشی که اختر

د عبدالرحمان بابا دديوان په يوه سريزه کې لاکل شوی دی، چې عبدالرحمان بابا دپښتو دسجری نسبت له مخی (سړين) په سړين کې (غورياخيل) او په غورياخيلو کې (مومند) په مومندو کې (داودزی) په دویزو کې ابراهيم خيل دی.

که څه هم رحمان بابا په قوم مومند دی خو دی ځان کوم قوم ته نه منسوبه وی او ځان دخدای (ج) دپاکۍ مینې ریښتینې عاشق بولی اودخدای (ج) په مینه کی ډوب دی. او دتعصب اوځان ستاینې څخه کرکه لري اودورورولی، انسانی مناسباتو دنیوی او اوخروی نیکمرغیو لاری چاری خلکو ته ورپه گوته کوي لکه چي وايي:

زه عاشق یم سرو کار می دی له عشقه
او یا وایي: نه خلیل نه داودزی اونه مومند یم

دادنیا خدای له عشقه پیدا کړی
او یا وایي: دجملوو مخلوقاتو پلار دی دا

په هر دم کی نوي نوي تماشي کړم
او یا وایي: زه رحمان دخدای وکړه وته حیران یم

هیڅ تغیر او تبدیل نه لري رحمانه
او یا وایي: تل تر تله پر قرار دی رب زما

که محنت که مشقت دی خو ددین دی
او یا وایي: په کار نه دی بل محنت په دا دنیا
بی له خدایه هرچی دی همه فانی دی
که لذت دی که زینت په دی دنیا

چی په ورځ دشیخی لافی کړی رحمانه!
او یا وایي: په شپه می له میفروشه غواړي ولي؟

بد په بدو پښیماني کاندې رحمانه!
او یا وایي: ته په خپلو بدو نه شوي پښیمانه

دوست دشمن دسړی واړه خپل عمل دی
او یا وایي: هم په دا مقدار یې اجر موی په موی شی

داوبو اصل له خاورو پیدا کړی
او یا وایي: خاکساران دخاکسارانو ابروی شي

دوباره دي راتله نشته په دنیا
او یا وایي: نن دی وخت دی که دروغ کړی که رښتیا

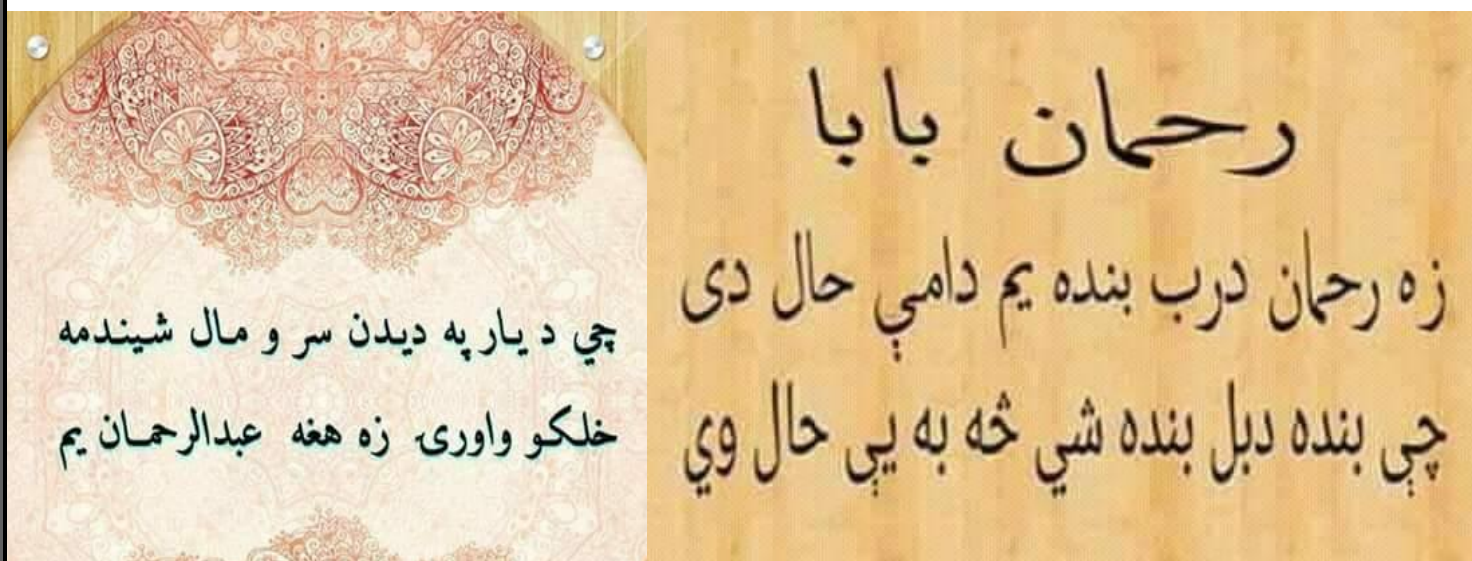
بې وفا ده په بقا

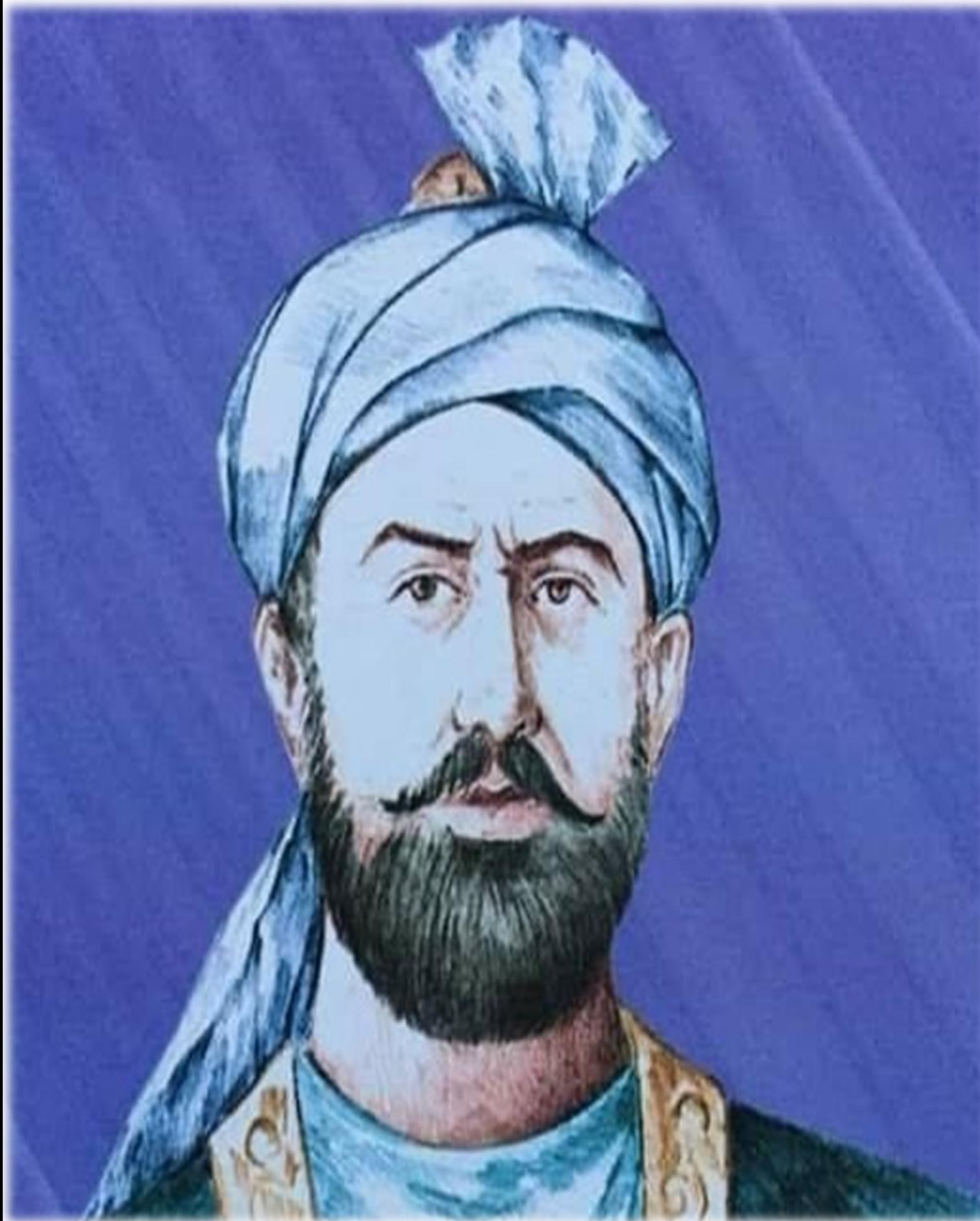
دا دنيا ده بې وفا
اوپا هم وايي:

درحمان سره دي غم داخرت

نور عالم كه ددنيا غمونه كاندې

بل دا چې په خپلو اشعارو كې دگل خان او جمال خان ددور او واقعيو يادونه كړي ده چې
تر (1123) پورې ژوند يقيني دی ددغی دلایلو دڅرگندولو نه وروسته داثابيتيري چې
رحمان بابا ژوند تر (1128) پورې بنودل شوې دي.

ميرويس نیکه

ميرويس خان چې په حاجی ميرنيکه مشهور و دیوولسمی پیری په وروستیو کې دناروپه نامه له یوې مور څخه چې یوه دینداره ښځه وه وزیږېده. پلاریي شاه عالم خان دهوتکوقوم له مشرانو او مور یې سلطان ملخي توخي لور وه چې دواړه قومي مشرانو څخه گڼل کیږي. په راوروسته وختونو کې څه وخت چې ميرويس خان د جعفر خان سدوزی له لور سره واده وکړ، نو دنوموړي ټولنیز حیثیت یې نور هم لوړ کړ او څرنګه چې نوموړی یو نیک خویه، فصیح، مدبر او زړور سړی و او په څنګ کې یې د سوداګرۍ دنده هم پرمخ بیوله، نو ځکه په ډیره اسانۍ سره یې وکولی شول چې دهغه وخت کندهار په خلکو کې ښه ځای ولري.

دهمدی خصوصیات او صفاتو په لرلو سره د کندهار ښار د کلانتر په توګه هم وټاکل شو. او په دې مقام کې دخلکو او دهغه وخت کندهار د حکومت تر منځ د واسطې په توګه یې دنده تر سره کوله خویه همدی حال کې یې هم دخلکوله ملاتړ څخه لاس وانه خيست او په هغه لیک کې چې دده لاسلیک و دګرګین له زور زیاتي څخه په کې شکایت شوی و او د اصفهان دربار ته ولیږل شو داکار ددې لامل وګرزید چې ميرويس خان داخل دګرګین له خوا ونیول شو او لاس نیولی اصفهان ته ولیږل شو.

ميرويس خان مخکې له دې هم اصفهان ته سفرونه کړي وو او د صفوي حکومت او دربار له وضعی سره بلد و له همدې کبله نوموړی و توانید چې نه یوازې ځان ته برایت ورکړي بلکې د صفوی پاچا، سلطان حسین حضور ته هم ورسید او مکي ته د تللو اجازه یې هم ترې واخیسته.

نوموړي په مکه معظمه کې له مذهبي عالمانو څخه د ګرچي ګرګین په وړاندې د پاڅون فتوا تر لاسه کړه.

له اصفهان څخه کندهار ته دميرويس خان له راګرزیدو سره سم د اصفهان د دربار وضعه د ګرګین په وړاندې بدله شوی وه ځکه داسې ګنګوسی او ریدل کیدی چې دروسی امپراطور پترکبیر غواړي ارمنستان او ګرجستان له خپل هیواد سره ونښلوی او داهم ویل کیدل چې ګرګین سره له خپلو عسکرو غواړي د پترکبیر سره یو ځای شی. دغه ګنګوسه ددې لامل وګرزیده چې ميرويس خان له ډیرواک سره کندهار ته بیرته وګرزي.

نوموړی داخل په كندهار كې په ډیری حوصلې سره دپړديو په وړاندې دپاڅون لاری برابرې كړی. په ځانگړی توگه د(1709/1121ز) كال په پسرلي كې هغه وخت چې گرچې لښكري د گرگین دوراره الكساندرتر مشرۍ لاندې دكندهار ښار دارغستان او كاكړو دخپلو په نیت وتلی وی نو ډیره ښه زمینه مساعده شوه او په دی حال كې میرویس خان او نورقومی مشران دمانجی په نامه په یوه سیمه ییزه جرگه كې سره راټول شول اوله میرویس خان سره یی گرگین اودصفوي دولت ډیری گرچې لښكري دكندهار ښار ته دڅلوپښتومیلوپه واټن پروت كلي(ده شیخ) كې غافلگیره او بیاووژلي.

الكساندر اوپوځونه یی هم چې دكاكړوله جگړی څخه راگرزیدلي وو، په ډیری سختی وتوانیدل چې له جگړی وتښتی او گرشك ته ځان ورسوی. په دی ترتیب دبایزید انصاری ترمشرۍ لاندې دروښاني پاڅون، دخوشحال خان خټك ترمشرۍ لاندې دخټكو تریاڅون وروسته دكندهار پاڅون دخپلواكۍ گټلویه لاره كې دریم گام گڼلی شو. چې دكندهار دخلكو په گډون ترسره شو چې زموږ په هیواد كې یی د خپلواكه دولت بنسټ كینود. دصفویانو له خوا دكندهار دبیانولو پرله پسې هڅو، څه گټه ونه كړه او میرویس خان، ملی قاید ترنامه لاندې اته كاله دكندهار واكۍ په لاس كې درلودی. میرویس خان نيكه په(1715/1127ز) كال كې مړ شو.

میر عبدالعزیز

له میرویس نيكه وروسته دده ورور میر عبدالعزیز خان دكندهار حكومت مشرۍ تر لاسه كړه خو نوموړی ورورسته له دوه كلونو حكومت دمیرویس خان نيكه دكرنلاری خلاف له صفوی حكومت سره دپخلاینی لاره خپله كړه. دقومونو او قبیلومشرانو دنوموړی داكارخوښ نه شو اودمیرویس خان زوی میر محمود یی دخپل كاكا وژلوته تشویق كړ او نوموړی وروسته له دی كار په(1727/1129ز) كال كې دننگرهار پرتخت كیناست.

خوشحال خان خټک

کله چې مغلو په هند کې پاچاهي کوله، د ملک شهباز په کور کې یو هلک پیدا شو، په کال ۱۰۲۲ هجري. پر دې هلک یې خوشال نوم کېښود. خوشال د کوچنیوالي څخه زړه ور او هوښیار وو. کله به چې د پلار سره په مجلس کې ناست وو د مشرانو او خپل پلار خبرو ته به یې غور نیوه او په خبرو کې به یې ډیر فکر کاوه. خوشال خان درې وروڼه درلوده. خو تر ټولو وروڼو دی هوښیار او پوه وو. خوشال له کوچنیوالي څخه ډیر زړه ور معلومیده.

د خوشال پوهه او هوښیاري ورځ په ورځ زیاتیده، په شل کلنۍ کې یې ډیر کتابونه ولوستل او د زیاتې پوهې خاوند سو. په شل کلنۍ کې یې په شعر ویلو شروع وکړه. شعرونه یې د پښتونولۍ د احساساتو ډک دي. یوه ورځ ملک شهباز خان خوشال ته وویل، خوشاله زویه، که ته د خپل کام په مشرۍ ومنل شی نو څه به وکړې؟ خوشال ورته وویل، تر څو ژوندی یم د قوم او اولس د هوساینې او د هیواد د لوړوالي د پاره به خدمت کوم. دا به زما د پاره د خوښۍ ځای وي چې زه خپل اولس ته خدمت وکړای شم.

کله چې خوشال خان د قوم د خوا په مشرۍ وټاکل شو د هند پاچا اورنگزیب ورته وویل ستا پلار زما په دربار کې ډیر قدر لري. خو پام کوه چې پښتانه د مغلو په مقابل کې سر در څخه پورته نه کړي، خوشال خان دده خبرو ته غور و نه نیوه او پښتانه یې دمغلو مقابلې ته ودرول، اورنگزیب چې دده له کاره خبر شو خوشال خان یې بندي کړ او د هند جیل ته یې ولیکه. خوشال خان په هغه جیل کې د غیرته ډک شعرونه ولیکل.

خوشال خان د ۷۸ کالو په عمر مړ سو. خو نوم یې تل ژوندی دی.

د خوشال خان شعرونه خو ډیر دي خو دلته به یې یو شعر ولولئ:

چی بنایست لری په ستورو	داسماننداره گوره
ددی خپل وجود په باغ کی	په هرشان ننداره گوره
چی هر گل ورته نظر کړی	دباغوان ننداره گوره
راشه وغوره سترگی	دجهان ننداره گوره

خوشحال خان یو زړور او په پښتنو کلک مین سړی و، ده به تل هڅه کوله چی خپل قوم او پښتنو ته خدمت وکړی، خوشحال خان سره له دی چی یو زړور او دجنگ په ډگر کی غښتلی وه، یونامتو شاعر هم و چی ډیر شعرونه یې په خپل نوم ثبت کړی دی .

لکه چی وایي:

زه خوشحال توره په لاس کفن په
غار

که خبر شوم چې پښتون دچا غلام
شو

د تیمور شاه پاچاهي (1773_1793) زیږدیز:

تیمور شاه د احمد شاه بابا زوی په 1742 زیږدیز کال په مشهد کې زیږیدلی دی. هغه د زده‌کړو خاوند او ددري ژبي شاعر و. د احمد شاه بابا دمړینې پروخت کې یې دهرات دوالی په توګه دنده درلوده. تیمور شاه څو داخلي او بهرني پاڅونونه په بريالي توګه سره له منځه یووړل. تیمور شاه دخپلې پاچاهۍ په 20 کلنه موده کې وګړای شول چې هغه سیمې چې پلار یې ورته په میراث پاتې وې، وساتیرد هغه تر مرګ وروسته دهغه د زمانو بې اتفاقي، دایران لاسوهنې او دروسانو او انگلیسانو سیالی دافغاني لویې امپراطورۍ د سقوط سبب شوې، تیمور شاه په 1793ز کال کې مړ او د کابل په چهارباغ کې خاوروته وسپارل شو.

دامیر عبدالرحمن خان واکمني

د انگلیسانو له ماتې سره سم په 1880ز کال کې د انگلیسانو او امیر عبدالرحمن خان تر منځ لیکنې رالیکنې او اړیکې پیل شوې. ددغو اړیکو په لړ کې د انگلیسانو له خوا د عبدالرحمن خان سلطنت په رسمي وپیژندل شو.

امیر عبدالرحمن خان کله چې دپاچاهي اعلان وکړ د انګریزانو تیږیو پر افغانستان باندې ډیرې ستونزې را منځته کړې وې، کابل خپل ارزښت له لاسه ورکړی و. امیر عبدالرحمن خان دپوځي موخو تو دمرکزي دولت دغښتلتیا لپاره پیسو ته اړتیا درلوده. دلګښتونودپوره کولو یوه لاره هم د مالیاتو زیاتول وو، مالیات یې وضع کړل او په مستقیمه او نامستقیمه توګه یې تر لاسه کړل.....

ددغې دورې د ناخوالو پیښو څخه یوه هم د افغانستان دختیځ او سویلي پولو ټاکل د ډیورنډ د کرښې په واسطه وه.

مارتیمر ډیورنډ په 1893ز کال د انګریزانو له خوا دیو پلاوی په مشرۍ د بریتانوي هند او افغانستان تر منځ د پولو د ټاکلو لپاره ټاکل شوی و، نوموړی د بریتانوي هند او افغانستان ترمنځ پولو په خپله ګټه وټاکله او د سیاسي، پوځي او اقتصادي فشارونو له لارې دغه کرښه پر افغانستان وټپله چې هیڅکله د افغانستان دخلكو له خوا دغه پوله منل شوی نه ده.

سلطان محمد فاتح

داخل کله چې سلطان محمد خان په تخت کیناست نو عمر یی تر دوویشتم کلنی پورې رسیده . دده نه مخته هغه دوه ځلې ، په داسې حال کې چې عمر یی یواځې څوارلس او پنځلس کاله و ، دخپل پالر په ژوند کې په تخت ناسته کړې وه . د سلطان مرادخان ثاني د مړینې سمدستي وروسته د سلطنت اراکینو هغه ته د سلطان دمړینې په اړه خبر ورکړ او هغه هم سمدالسه او پرته له ځنډه د کوچنۍ اسيا څخه د اورنه په لور را ستون شو . ځکه همدلته دهغه د تخت د کیناستو مراسم هم تر سره کیدونکي و . سلطان محمد خان د عثماني کورنۍ اوم ځوان سلطان و ، د عثماني سلطنت بنسټ ایښودونکي پخپله (عثمان خان) و چې د « غياث الدين کيخسرو سلجوقي » زوم و . سلطان محمد خان د عثمان خان د شا څخه اووم نسل جوړیږي ، د عثماني سلطنت بنسټ د نن څخه نژدې یوسلوديرش کاله پخوا هغه وخت کيښول شو چې په (1300) عيسوی کال تاتاريانو په کوچنۍ اسيا یرغل وکړ او هلته یی سلجوقي واکمن (سلطان عالو الدين) اوبيا دهغه وروسته د هغه زوی غياث الدين کيخسرو وواژه . غياث الدين کوم زوی نه درلود ، یوازي یوه لور یی درلوده چې دعثمان خان په نکاح کې وه . په دې اساس د سلطنت اراکینو په یوه خوله او یوې رای سره عثمان خان د قونیا په تخت کیناوه او دخپل پادشاه په څیر یی و منود. په دې توگه د « اسرائیل بن سلجوق » د زوزاکه څخه ، چې په (1077)کې یی خپل نظام جوړ کړی و ، په (1300) عيسوي کال کې نظام والړ او اوپه ځای یی د عثماني سلطنت جوړ کړل شو. او دې سلطنت تر (1915) عيسوي کاله پورې دوام وکړ دعثماني سلطنت څخه مخته د سلجوقيانو پادشاهي وه ، دهغوی نیکه اسرائیل بن سلجوق نومیده . دا هغه څوک و چې د سلطان محمود غزنوي په حکم د هندوستان کالنجر په عسکري کال کې اوه کاله بندي شوي و . دعثماني سلطنت بنسټ ایښوونکي عثمان خان د سلجوقي حکمران په وخت کې د انگوري په سیمه کې د « ارطغرال » په کورنۍ کې پیدا شوي و . دا دسلطان عالو الدين سلجوقي د حکمرانۍ وخت و . هغه د ارطغرال دمیراني او همت د کتلو وروسته ، هغه ته د بازنطینۍ د سرحداتو جاگیر ور و سپاره . سلجوقي سلطان عالو الدين د ارطغرال خان د احساناتو ممنون او مشکور هم و . سلطان محمد خان فاتح W په حقیقت کې د سلطان محمد خان قبيله هم په لمړیو کې دهغو مهاجرو قبیلو څخه وه چې د چنگیز خان دحمله څخه یی خپل کلی کور او وطن پرېښي و او په دشتو او غرونو کې یی سره تیندکونه وهل . دا قبيله د « ترکانو اوغوز » د قبایلو یوه برخه وه . چې د عثمان خان نیکه دارطغرال خان پالر « سلیمان شاه » په مشرۍ کې خپل هیواد خراسان (افغانستان) پرېښي و او په مختلفو هیوادونو کې د

گرزیدو را گرزیدو وروسته د شام (سوری) په لور ور واړده شوي وو. دوی چې کله د فرات د دریاب څخه تیر شول نو سلطان محمد خان خراساني نیکه (سلیمان شاه) په هغه دریاب کې پوب شو او و مر. دهغه د مړینې نه وروسته د دې قبیلې ډیره برخه خپره وړه شوه، خو کوم کسان چې پاته شول هغوی د ارطغرال خان او دهغه د ورور <دوند ارخان> سره یو ځای د کوچنۍ اسیا په لور روان شول او هلته د سلطان عالوالدین سلجوقي دسلطنت پولو ته ور ننوتل. «الرد ایوسلي د ترکی ایمپایر» تر لیکنې الندي لیکي چې: چنگیز خان خوارزم شاه له منځه وړي و. اودهغه ټول سلطنت یې دخپلو زمانو تر منځه وویشه. کله چې د خراسان دا ماتې خورلې در په در شوي قبيله د سلیمان شاه د پوښو او مړینې وروسته د ارطغرال خان په مشرۍ د سلطان عالوالدین سلجوقي دسلطنت ته ور ننوته نو شمیره یې څلور سوه او شل کورنو ته رسیده. ددغو څلور سوه اوشلو کورنیو دغه ډله دسلطان عالوالدین تر سیوري الندي دپنا اخستلو له پاره دقونیا د پایتخت په لور ور روان و چې په الره کې ارطغرال ته دوه فوځي ډلې په جنگ کې را گیر څرگندي شوې. هغه یوه خوا هم نه پیژندله خو کله یې چې وکتل چې دهغوی یوه ډله د شمیرې له اړخه کمه او بله ځواکمنه ده نو سمدلاسه د خپلو ۴۴۴ ملگرو سره یو ځای دهغه کمزوري ډلې خوا یې ونيوله او داسې زبردسته حمله یې وکړ چې دښمن یې تینښتي ته و هڅاوه. دښمن میدان پرېښود او خپلې پښې یې سپکې کړې. دفتحي نه وروسته هغه ته ډاگیزه شوه چې دهغې ډلې مرسته یې چې کړې ده هغوی د سلطان عالوالدین سلجوقي د فوځ کسان و، او مقابل لوری یې تاتاریان وو. د ارطغرال ددې میراني په بدل کې سلطان عالوالدین سلجوقي هغه ته د دسفوت زرخیزه سیمه چې د سقاریه ددریاب په بڼې لوري د بازنطیني (قسطنطنوي) پولو سره نښتي وه، ورکړه، تر څنګ یې ورته سفوت ښار هم ور بانه. ارطغرال اودهغه ملګري چې د خراسان او ارمنیا څخه راغلي و ټول همدلته میشت شول. سلطان عالوالدین سلجوقي ارطغرال خان ته په دې سیمه کې دخپلو فوځونو د ساتلو اجازه هم ورکړه. او ترڅنګ یې ورته د بازنطیني عسکری کالو عسکرو ته د درس ورکولو حکم هم وکړ. دبازنطیني سلطنت مرکز قسطنطنیه وه. عالوالدین سلجوقي چې کوم خراساني ځوان ارطغرال ته په بازنطیني باندي دحمولو کولو وینا کړی وه نو نژدې یونیم سل کاله وروسته دهغه شخص د زوزاکه څخه سلطان محمد فاتح پیدا شو چې بالخره یې بازنطیني سلطنت (قسطنطنیه) فتحه کړه او د عیسویت د نړۍ دیوالونه یې سره ولړزول سلطان محمد خان فاتح ارطغرال خان په (1288) کال کې د (90) کالو په عمر له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې. هغه په خپل ټول ژوند کې د سلطان عالوالدین د ځانګړې پاملرنې الندي و. ان تر دې چې داسې وخت هم راغی چې ارطغرال د سلطان عالوالدین د نائب په څیر د تاتاریانو او بازنطینانو ګډ فوځ

ته ماتې ورکړه . ددې په بدل کې ورته سلطان عالوالدين سلجوقي د « بني شهر او بروصه شهر » سیمې هم ورحواله کړې . او د ارطغرال د جاگیر د نوم یی « سلطانوني » کيښود او هغه یی دخپلو فوځونو سپه سالار و ټاکه . هال ، دسلطان عالوالدين سلجوقي د بیرغ ښه وه د ارطغرال خان د مړینې وروسته دهغه ستر زوی عثمان خان دهغه ځای ناستی و ټاکل شو . همدا د عثماني سلطنت بنسټ ایښوونکي او ددې سلطنت لمړی تاجدار هم و . دهغه پالر په خپل ټول ژوند کې د سلجوقي سلطنت سره تلپاتې وفاداري درلوده . سلطان هم د خپل پالر په قدم قدم کيښود او همغسې تگلاره یی خپله کړه . خو دا داسې وخت و چې سلجوقي سلطنت خپله اخري ساه اخسته او په کوچنی اسیا کې ملوک الطوائفي حاکمه شوي وه . عثمانیان یواځې دبازنطیني دښمنانو په مقابل کې جنگیدل او یا په بله ژبه ، عثمانیان یواځې د عیسویانو پر خلاف په جنگ رانښتي و . په دې وختو کې د قسطنطیني پادشاه د خپلو درو ساتنه و نه شوه کړای او عثماني فوځونه دهغه (دتهینیا) میدانو ته ور ننوتل . بازنطیني سلطنت چې درسول اهلل صلی اهلل علیه وسلم په وختو کې د ځواکمنو سلطنتونو څخه و د عثمان په وخت کې د زوال سره مخ شوی و . هلته دخپل منځي جگړو او حکومتي بدنظمیو عثماني فوځونو ته موقع اوفرصت برابر کړې و چې هغوی دې د بازنطیني سلطنت په ډیرو برخو باندې ولکه وکړي . ددې نه مخته داسې یو وخت و چې بازنطیني سلطنت ان د کوچنی اسیا تر پولو پورې را غوځیدلې و . خو اوس په کوچنی اسیا کې د بازنطین سره یواځې « نائیسیا او نائیکومیدیا » سیمې اودهغې شاوخوا کلي پاته شوي و . د بازنطیني سیمو په لور د عثمان د توجه علت دهغه داسالم د تبلیغ کول و . په هر صورت عثمان د اسالمي فوځونو له پاره داروپا دروازي پرانستي او د دانیال دروازي پرانستل د عثماني نسل له پاره یوه لوبه وگرزیده . عثمان د سلجوقي سلطان د فرمانبرداری په اساس ستري ستري معرکې سر کړي دي چې ددې ډلې څخه د « قراجة حصار » معرکه تر ټولو مشهوره ده . ددې کال د فتحه کولو په واسطه مسلمانانو اروپایانو ته خبر ورکړ چې نور نو دهغوی د حکومت دوران مخ په ختمیدو دي . سلطان عالوالدين سلجوقي خپل میرني سپه سالار عثمان ته د « نیزبیک » خطاب ورکړ او هغه ته یی په خپل نوم دسکي د جاری کولو او په خپل نوم د خطبې د ویلو اجازه هم ورکړه . په دې توگه عثمان ته د شاهي لقب تر څنګ دپادشاهی نور ټول امتیازات هم ور په برخه شول . اوبیا لږ څه پاته کمښت هم په راتلونکو کلونو کې له منځه وایر . او دا هغه وخت و چې عثمان دسلطان عالوالدين سلجوقي او دهغه د زوی دپرلپسې مړینې وروسته او ازاد او خپلواکه تاجدار په توگه را څرگند شو سلطان محمد خان فاتح د سلجوقي کورنۍ د حکومت د پای ته درسیدو سره سم د ال عثمان حکومت پیل شو . خو یو شمیر سلجوقي امیرانو لکه (دکرمانیا امیر) عثمان ته په ډیره کرکه او حسادت سره

کتل ، او هغه يی خپل رقيب گانه . همدا علت و چې لږه موده وروسته د عثمان او د کرمانيا دامير تر منځ د جنگونو يوه نه پاي ته رسيدونکي لړۍ و نښته . اودا لړۍ د هغوي د پرلپسې ناستخايو تر منځ هم همغسې جريان پيدا کړ . عثمان داسالمنی حکومت بنسټ کيښود او په (1301) کال يی د « تاييکوميديا » سره رانښتې د « قيون حصار » کال کې په لمړني ځل د قسطنطنيا د شاهنشاهي فوځ سره مقابلې وکړه او په دې مقابلې کې ورته ډيره ستره بريا تر لاسه شوه . او تر شپږو کالو پورې يی د فتوحاتو لړۍ تر « بحراسود » پورې و غځيده . هغه په خپل ژوند کې په درې محاذونو کې په يوه وخت فتوحات تر لاسه کول ، .. لمړۍ دباغي سلجوقي امرانو پر خالف بل ... د تاتاريانو پر خالف .. دريم د بازنطيني فوځونو يعنې د قسطنطنيې د پادشاه پر خالف په (1307) عيسوي کال کې عثمانيانو د بروصي ښار کالبند کړ ، دا ښار په قسطنطنيه کې د کوچنۍ اسيا په نامه ياديد . دا د نړۍ تر ټولو اوږده کالبندي وه چې تر لسو کالو يی دوام وکړ . بالخره په (1326) عيسوي کال کې کالبندو فوځونو خپلې وسلې کيښودې او د عثمان خان زوي اولخان د فاتح په څير دې کالته ورننوت ، په دې وختو کې عثمان خان په « سفوف » کې د مرگ په بستره باندې پروت و ، خو دهغه د مړينې څخه مخته د هغه زوي اولخان هغه ته د دې سوبې خبر ور ورساوه . همغه و چې عثمان خان هغه خپل ځای ناستي و ټاکه او حکم يی وکړ چې د مړينې وروسته يی په بروصه کې خاورو ته وسپاري . تر څنگ يی حکم وکړ چې بروصه د عثماني سلطنت له پاره پايڅخت وگرځوي . هغه دهغه د وصيت په مطابق هملته په بروصه کې خاورو ته وسپارل شو . د « عثماني دولت » تر نامه لاندې تاريخ ليکي چې : عثمان خان د عثمانيه دولت لمړۍ تاجدار و . هغه هيڅکله هم دخپل ځان له پاره دسلطان کليمه نه استعمالوله . دهغه زوي اولخان او لمسي (مراد اول) هم دخپلو ځانو له پاره د امير کليمه استعمالوله . د عثمانيه سلطنت د بنسټ ايښودونکي عثمان واده هم په ډيره په زړه پورې توگه تر سره شوي و . هلته د ښار سره نژدې د « ابتروني » په سيمه کې يو خداي پالي عالم او دروېش صفته انسان « اوبالي » نومي اوسيده ، عثمان به دخپلې ځوانۍ په وخت کې هلته ډير ورته ، هغه يوه ډيره ښايسته اوحسينه لور درلوده چې (مال خاتون) نوميده . يوه ورځ په ناڅاپي توگه د عثمان سترگي په دغه پيغله و نښتې ، او دکتلو سره سم پرې عاشق شو . هغه سمدلاسه د نکاح پيغام ور وليږه خو « اوه بالي » د يوه دروېش او د سلطنت د امير تر منځ د توپير په پوهيدو باندې دا پيغام ونه مانه . ان تر دوو کالو پورې د عشق او محبت دا لړۍ روانه وه ، عثمان هم د اوه بالي کور ته تگ راتگ ته دوام ورکړ . په دې وخت کې څو نورو ترک سردارانو هم چې په ځواک او شهرت کې د عثمان څخه کم نه و د مال خاتون سره د واده کولو هيله څرگنده کړه . خو اوه بالي هغوي ته هم ځواب ورکړ . بالخره داسې

يوه ورځ را غله چې عثمان هملته د « اوه بالي » په کور کې پاته شوې و يو عجيب او غريب خوب يې وکوت . « ويی کتل چې يوه سپوږمۍ د اوه بالي دسيني څخه را ووزي او کرار کرار ترې د څوارلسمي سلطان محمد خان فاتح سپوږمۍ جوړه شي او بيا د عثمان په سيني کې ور ننوځي ، بيا دهغه اړخه يوه ځواکمنه ونه راشنه شي چې همداسې پسې ستريري ، ان تردې چې ددې ونې شاخونه د وچې او لمډې ټول ځايونه را و نغاړي ، د ونې د جرړو څخه د نړۍ څلور ستر درياښونه دجله ، فرات ، نيل او دینوب را بهيږي او څلور ستر غرونه ، کوه قاف ، د بلقان غر ، دتور غر ، او د اتلس غر ددې شاخونه سنبالوي . په دې وخت کې يوه تيزه هوا راپيدا شي اودهغې ونې د پاڼو مخ چې په شکل کې تورې ته ورتوالي لري د يوه ستر ښار لورې ته وگرځوي ، دا ښار ددوو سمندرونو او ددوو لويو وچو د رايوځاي کيدو په نقطه کې پروت دې ، او د يوې گوتې په څير را څرگنديږي . پدې گوته کې دوه زمرد او دوه نيلم ځاي په ځاي شوي دي، عثمان غوښتل دا گوته په گوته کړي چې يو ناڅاپه گوته سره را خالصه شوه..... د بيداريدو وروسته يې خپل خوب اوه بالي ته بيان کړ ، اوبالي په دې خوب کې د عثمان له پاره ښه راتلونکې وکوت او هغه يې يوه غيبي اشاره و گڼله او دخپلې لور « مال خاتون » نکاح يې ورسره وکړه . د عثمان همدغه خوب چې هغه نژدې يونيم سل کاله مخته ليدلي و د هغه د کړوسي سلطان محمد له اړخه پوره کيدونکې و . ددوسمندرونو او ددوو لويو وچو د رايوځاي کيدو نقطه د قسطنطنيې ښار و ، د سلطان محمدخان پلرونو او نيکونو کې د عثمان خان يو زوی « اورخان » هم د يوه فاتح او بهادر پادشاه په نوم ياديږي، دا عثماني سلطنت دويم تاجدار او د عثمان خان تر ټولو کوچني زوی و . دهغه مشر ورور عالوالدين داسالمي علومو شوقی و تر څنگ يې د تصوف اوفلسفې سره هم ډيره مينه درلوده ، هغه ډيره پوه او مدبر انسان و ، د زمکې پرمخ تر ټولو لمړۍ منظم ، په دريشۍ سنبال ، تنخوا لرونکې او په فوځي ځايو کې اوسيدونکې فوځ « يني چري » دهمغې په سال او مشورې سره جوړ کړل شو . دهغه سره په دې مشوره کې « قراخيل » هم شريک و . ددې نه مخته په نړۍ کې فوځونه منظميدل او په ځانگړيو کاليو هم سنباليدل، خو دا کار به يواځې او يواځې د جنگ په ورځو کې تر سره کيده . د روميانو او يونانيانو په سلطنتونو کې هم همدا ډول رواج و . دسيدنا عمر رضی اهلل عنه په وخت کې د عسکرو له پاره تنخوا گانې ټاکلې شوې وې او د رخصتيو رواج هم دهمغه له وخته پيل شوې و، خو په هغو وختو کې د فوځي بارکونو او ياد تلپاتې عسکري تمځايونو آند له چا سره نه و . په دې اساس دا کار تر ټولو لمړۍ اورخان د خپل مشر ورور عالوالدين او خپل دوست قرا خيل په سال سره تر سره کړ . هغه ټول هغه ځوان عيسوي بنديان چې په مختلفو

جنگونو کې يې نيولی و د روزني له پاره همدې ډول روزنځايو کې واچول او يو باقاعده فوځ يې ترې د « يني چري » په نامه جوړ کړ.

دسلطان محمد فاتح دوران په (1481) کال کې پای ته ورسيد. د (1451) نه تر (1481) پورې ، په ديرشو کالو کې سلطان محمد فاتح په قسطنطنيه باندې حکومت وکړ. د سلطان په وخت کې اسالمنی حکومت د اروپا تر لری لری ځايو پوری و غځيد. دسلطان فاتح نه وروسته عثماني حکمران « سليمان اعظم قانونی » (1550 نه تر 1566) پوری ډير شهرت وموند . مشهور امير البحر (خيرالدين باربروسا) دهمدی سلطان په وخت کې مشهور شو ، د خادم الحرمين الشريفين لمړنی لقب تر ټولو دمخه « بايزيد » خپل کړی و . خوپه عثماني حکمرانانو کې د خالفت منصب تر ټولو دمخه (لمړی سليم عثماني) ته ورکړل شوی و . اخري عباسی خليفه « المتوکل » و چې په قاهره کې يې د سالتين مملوک تر سيوری الندي ظاهري شان وشوکت درلود خو په حقيقت کې دواکمنی څخه بی برخی وو دخالفت پگری (اول سليم عثماني) ته په سر ايښوول شوی وه . دمقدسو مقاماتو کنجگانی ، د انحضرت صلی اهلل عليه وسلم مبارکه توره ، علم او څادر د خالفت دسند په توگه « سليم » ته ورکړل شوی و . دهمدی وروسته د عثماني خلفاؤ نومونه په خطبه کې اخستل کيدل . عثماني سلطنت نزدی شپږ سوه کاله دوام وکړ او د عثماني خالفت اخري بدنصيبه خليفه « سلطان عبدالحميدخان ثاني » و ، چې حکومت يې د لمړی عمومي جنگ پا پايلو کې له منځه والړ . دغه خليفه په (1918) کال د نظربندی په دوران کې ساه ورکړه.

(د نیکمرغه او سوکاله افغانستان په هیله)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library